

Ничик Н. Н.

ПОЭТИЧЕСКОЕ СЛОВО. ПОЭТИЧЕСКИЙ ТЕКСТ

Сімферополь : ВАТ «Сімферопольська міська друкарня», 2008.— 292 с.

Вир сучасного життя з повсякденними проблемами все далі віддаляє людину від прекрасного, від пошуку радості, задоволення, щастя. Пірнаючи щодня в інформаційний простір економічних, політичних новин, ми забуваємо про існування вічних цінностей, на які не може впливати час. Повернути читача до вічного прекрасного, втіленого в поетичному слові, — одне із завдань, що повинна ставити перед собою лінгвістична стилістика, лінгвістика тексту. До цієї мети спрямована і монографія Н. М. Нічик «Поэтическое слово. Поэтический текст», у якій автор зосередила свою увагу на семантико-стилістичній глибині художнього слова, що експлікує індивідуально-мовленнєву картину світу російських письменників XIX–XX ст. По суті, монографія є серією статей, які були написані в різні роки, але присвячені аналізу художнього значення слова й об'єднані думкою про вплив індивідуального світобачення письменника на семантико-стилістичні властивості слова в художньому тексті. Самостійні, на перший погляд, наукові розвідки згруповані навколо спільної ідеї, тому сприймаються як порівняно цілісна книга, яка демонструє послідовну реалізацію авторських ідей у різні періоди наукового життя Н. М. Нічик.

Праця складається з невеликого вступного слова «Від автора», змісту та чотирьох розділів. Уже в перших рядках книги відбувається експлікація власних наукових прагнень («пошук точного й адекватного опису специфіки поетичного слова, динамічної гармонії художнього тексту»), що сформувались у спільній праці з учителями — професорами М. О. Карпенко (Київ), М. О. Мещерським, Л. С. Ковтун, Д. М. Поцепнею (Санкт-Петербург), А. Ф. Прияткіною (Владивосток) (с. 3), до яких зі словами подяки звертається автор.

Кожний з чотирьох розділів, на які поділено монографію, демонструє різні рівні семантичного аналізу: слово — текст — мовлення. Проте всі розділи книги об'єднані іменами відомих російських письменників, тексти яких і стали матеріалом дослідження Н. М. Нічик. Варто лише назвати їхні імена (О. С. Пушкін, Ф. М. Достоевський, А. П. Чехов, І. О. Бунін, В. В. Маяковський, А. А. Ахматова, М. В. Волошин, М. О. Шолохов, К. Г. Паустовський, І. С. Шмелюв), щоб переконатися в необхідності ще раз зазирнути в монографію, яка наблизить читача до таїни поетичного слова, познайомить з індивідуально-авторськими картинами світу, сприятиме глибокому розумінню світогляду митців, які стали символами не однієї епохи.

Так, у першому розділі книги вміщено статтю, об'єктом дослідження яких стало поетичне слово як носій художньої інформації. Скрупульозний аналіз художнього слововживання переконливо підтверджує думку автора про те, що слово отримує художню виразність не лише під час переносного вживання, а й у вживанні в прямому значенні. Переважна більшість статей цього розділу присвячена вивченню семантико-стилістичних особливостей лексики у поетичній мові В. В. Маяковського в різні етапи творчості митця. В одній з перших своїх розвідок автор книги стверджує, що оригінальність мови поета виявляється в будові та використанні метафори. Аналізуючи особливості метафори в поетичній мові митця, Н. М. Нічик розрізняє серед них два типи: 1) метафори із співвідношенням суттєвих ознак прямого й похідного значень та 2) метафори із співвідношенням несуттєвих, факультативних елементів значення. За спостереженнями дослідниці, Маяковський, широко застосовуючи співвідношення суттєвих елементів значення як основу метафори, у складному образному контексті використовує асоціативні зв'язки несуттєвих ознак лексичного значення. І хоча метафори другого типу непродуктивні, проте смислові відношення, побудовані за їхнім типом, у пое-

тичній мові В. Маяковського кількісно переважають, тому й спостерігаємо розгорнуту метафору, розгорнуте порівняння, що створюють ефект образної насиченості вербальної тканини тексту. Наступні статті першого розділу знайомлять із семантико-стилістичним потенціалом лексем *слово*, *время* в мові поета, з уживанням лексем у їхніх прямих значеннях, з ономастичним простором добре відомої у свій час поеми «Облако в штанах», з колористичною лексикою та фразеологією, яку використовував письменник. Окремі статті розділу присвячені семантико-функціональному потенціалу лексем, ужитих у прямих значеннях, з поетичній мові А. А. Ахматової, І. О. Буніна, М. О. Шолохова. Такий матеріал є особливо цінним для наукових розвідок, присвячених індивідуально-авторській картині світу митців та особливостям лексико-семантичних трансформацій лінгвістичних одиниць у поетичній мові. У цьому та інших розділах простежується послідовність наукових уподобань дослідниці. Наприклад, починаючи аналіз колористичної лексики в текстах В. Маяковського, Н. М. Нічик вивчає її й у творах М. Волошина. Від дослідження особливостей фразеології улюбленого поета авторка рухається до фразеологізмів в М. Шолохова, створюючи неперервність наукових спостережень і можливість здійснення зіставлення індивідуально-авторських слововживань письменників.

Другий розділ «Семантика поетичного тексту» демонструє спостереження автора за тим, як впливає художній текст на інтерпретацію семантичних особливостей лінгвальних одиниць. Аналіз асоціативних зв'язків лексем, що впливають на формування поліфонічного звучання поетичних новел А. А. Ахматової, вивчення культурного компонента семантики художніх текстів М. Волошина, дослідження семантичної глибини номінації в оповіданні А. П. Чехова «Дама с собачкой», роль ключових слів у структурі художніх текстів О. С. Пушкіна, К. Г. Паустовського приводять дослідницю й читача до висновку про особливу організацію семантичного простору художнього тексту з властивою йому поетичною семантикою. Яскравими ілюстраціями авторської концепції стали спостереження за функціонально-семантичними особливостями ключових слів, наприклад, у повісті К. Г. Паустовського «Старый повар». Н. М. Нічик переконана в тому, що ключові слова разом з лексичною парадигмою набувають у поетичному тексті художньо-естетичної значущості, виділяють основні сюжетні вузли, створюючи композиційно-сюжетний рух, беруть участь у створенні концепційного змісту художнього тексту. На думку дослідниці, саме поліфонічна структура семантичних тем, прийоми гармо-

нізації, різночасність реалізації, трансформація їхнього обсягу становлять специфіку письменницької майстерності К. Г. Паустовського.

Здійснюючи функціонально-семантичний аналіз композиційно-структурної організації ранніх поем В. В. Маяковського, дослідниця в кількох статтях спинилася на вивченні особливостей авторського мовлення, мови персонажів, структурно-семантичних особливостей діалогу. Так, серед типових характеристик мовленнєвої партії ліричного героя ранніх поем, які, власне, і створюють особливості ідіостилу автора, насамперед відзначено різноманіття мовленнєвих обрисів-«масок», що визначають різні сторони героя-автора, композиційну складність, емоційне напруження та внутрішню семантико-стилістичну єдність. Характерними ознаками побудови прямої мови дослідниця називає її стислість та здатність передавати те, як говорить дійова особа. Унаслідок цього мовленнєвий портрет реальних героїв створює документальну достовірність, нереальні герої ускладнюють сюжетно-композиційну структуру ліричного твору, розширюють його межі та надають йому епічної висоти. На основі аналізу особливостей діалогічних структур ранніх поем В. Маяковського Н. М. Нічик пропонує розрізняти два їх види: вербальні та вербально-жестові. Найбільш значущим у цей період творчості поета є другий вид діалогічної структури, який підкреслює, з одного боку, несумісність ліричного героя з довкіллям, а з другого — безнадійність, нерозділеність його сильних почуттів, його самотність.

У третьому розділі зібрано небагато статей, у яких дослідниця зупинилася на лексикографічному описі поетичної мови В. В. Маяковського. Застосовуючи контекстно-лексикографічний метод, Н. М. Нічик дослідила семантику власних імен у поемах письменника, що дало можливість розкрити різноманітні аспекти їхнього функціонування в художній мові, дослідити систему індивідуально-авторського слововживання, його картину світу як акт художньої творчості. Як висновок звучить думка про те, що як об'єкт лексикографічного дослідження власні імена отримують найповніший опис, оскільки вони є втіленням художньо-естетичних ідеалів поета, носіями фактичної та концепційної інформації. Застосування контекстно-лексикографічного методу дослідниця продемонструвала і під час вивчення фразеологічного фонду В. В. Маяковського. Аналіз використаних поетом фразеологічних одиниць дав можливість показати їх різноманітні модифікації в художній мові поета.

В останньому розділі представлено цікавий лінгвістичний матеріал, джерелом якого